

Natalia Ciszewska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika

Toruń

natalia.ciszewska@interia.pl

PRZESTĘPSTWA GOSPODARCZE – ISTOTA I RODZAJE

ECONOMIC CRIMES – THE ENTITY AND TYPES

Zarys treści: Przestępstwa gospodarcze towarzyszą ludzkości niemal od samego początku, trzeba jednak zaznaczyć, że należą do tych najbardziej wyrafinowanych oraz najtrudniejszych do wykrycia, gdyż najczęściej popełniane są pod przykrywką legalności, tj. prowadzenia rzeczywiście istniejącego przedsiębiorstwa. Ponadto tego typu czyny zabronione występują niemal w każdej sferze rzeczywistości społeczno-gospodarczej. Dlatego też z czasem pojawiła się potrzeba usystematyzowania powstałych na przestrzeni lat kategorii naukowych oraz siatek pojęciowych. Celem niniejszego artykułu jest uporządkowanie istniejących teorii i definicji dotyczących przestępstw gospodarczych oraz ich sprawców.

Słowa kluczowe: przestępstwo gospodarcze, oszustwa finansowe, nadużycia finansowe, malwersacje, sprawcy przestępstw

Key words: economic crime, financial frauds, malpractices, perpetrator/offenders

Wstęp

Oszustwa finansowe towarzyszą działalności człowieka od bardzo dawna. Jednocześnie wiedza o poszczególnych elementach tego zjawiska, od lat występującego i wykształcającego ciągle nowe przejawy, jest niezmiernie uboga. Co więcej, przestępczość gospodarcza, jako termin, ciągle powoduje jeszcze wiele kontrowersji. Nie budzi jednak wątpliwości potrzeba wyodrębnienia jej, kiedy bierze się pod uwagę aspekt społeczno-ekonomiczny, a przede wszystkim jej uwarunkowania. Oktawia Górniok trafnie podkreśliła jej trwały charakter, bez względu na epokę, i skupiła się na zależności między sposobem i warunkami gospodarowania w danej społeczności a kryminalizacją poszczególnych zachowań ekonomicznych¹. Warto przy tym zaakcentować, że niektóre elementy systemu gospodarczego, branże gospodarki, są szczególnie kryminogenne.

¹ O. Górniok, *Przestępczość gospodarcza: wybrane przejawy i uwarunkowania*, Katowice 1986, s. 16.

Zasięg przestępstw gospodarczych jest bardzo szeroki, co ma swoje odzwierciedlenie w wielu definicjach tego rodzaju czynów zabronionych. Warto przytoczyć kilka z nich. Erwin Zimmerli formułuje przestępstwa gospodarcze jako: „czyny karalne naruszające interesy prawne, chronione przepisami o obrocie gospodarczym i zarządzaniu publicznymi dobrami majątkowymi”². Jak można zauważyć, powyższa definicja ma bardzo ogólny charakter, co może prowadzić do licznych dywagacji, a nawet do niezrozumienia kwintesencji zjawiska. Inny badacz, Klaus Tiedemann, przedstawił zupełnie inne stanowisko, mianowicie stworzył dwuzakresowe pojęcie przestępstw gospodarczych, wyodrębniając dwie grupy: węższą i szerszą³. Według powyższego do pierwszej z nich zalicza się patologiczne zachowania gospodarcze, które szkodzą lub zagrażają ponadindywidualnym dobrom prawnym w sferze gospodarowania, czyli np. przestępstwa podatkowe, celne, oszustwa, lichwę i nieuczciwą konkurencję. Z kolei w szerszym rozumieniu przestępstwami gospodarczymi są przestępstwa majątkowe popełniane na szkodę jednostki, lecz mające masowy charakter (np. przestępstwa na szkodę wierzycieli, przestępstwa czekowe), bowiem mogą one oddziaływać negatywnie na ponadindywidualne interesy gospodarcze⁴. Trzeba zauważyć, że Tiedemann jako pierwszy wziął pod uwagę skalę występowania oraz liczbę popełnianych czynów na pewnym obszarze, a nie tylko znamiona czynów zabronionych. Przyjęcie tej definicji powoduje, że zaliczenie danego czynu do przestępstw gospodarczych będzie zależało od dwóch zmiennych: czasu i miejsca popełnienia czynu. Jednakże owa synteza zjawiska niesie za sobą problem oceny, a dokładnie oszacowania liczby przestępstw w odniesieniu do obszaru ich występowania, który potwierdzałby ich skalę i przesądzał o masowości. Przytaczając poszczególne definicje, nie można pominąć dorobku naukowego O. Górniok, która swoje badania rozpoczęła jeszcze w czasach PRL oraz kontynuowała je po transformacji politycznej, w warunkach gospodarki wolnorynkowej. Górniok pod pojęciem przestępstwa gospodarczego rozumie:

czyny karalne godzące lub zagrażające ponadindywidualnym dobrom w sferze życia gospodarczego, polegające na naruszeniu zaufania związanego z pozycją sprawcy lub instytucją życia gospodarczego, grożące utratą zaufania społecznego do systemu gospodarczego lub jego podstawowych instytucji⁵.

W definicji aprobowanej przez O. Górniok można wyodrębnić dwa elementy:

- godzenie w ponadindywidualne interesy w sferze życia gospodarczego,
- naruszenie zaufania.

Pierwszy z nich odnosi się do przedmiotu zamachu. Natomiast drugi element autorka rozumie dwójako: z jednej strony odnosi je do zachowania sprawcy nadużywającego swojego stanowiska, pozycji albo zaufania instytucji finansowej, z drugiej – do skutku czynu przestępnego w postaci osłabienia lub utraty zaufania społeczeń-

² Za: O. Górniok, *Koncepcja przestępstw gospodarczych w doktrynie niemieckiej a polityka kryminalna*, „Państwo i Prawo” 1993, z. 1, s. 63.

³ O. Górniok, *Przestępczość gospodarcza...*, s. 57.

⁴ Tamże.

⁵ Tamże, s. 58.

stwa do podstawowych instytucji gospodarczych lub całego systemu gospodarczego⁶. W przedstawionej powyżej definicji budzić może pewne zastrzeżenia zapis, aby przestępstwo gospodarcze wiązało się z nadużyciem zaufania. Koncepcję O. Górniok należy bowiem traktować jako wprowadzenie obligatoryjności, aby każde przestępstwo niosło za sobą skutek w postaci nadużycia zaufania społeczeństwa do całości systemu gospodarczego lub jego poszczególnych instytucji. Rezultat taki zazwyczaj ma miejsce, gdy przestępstwa dotyczące sfery gospodarczej są popełniane na tyle często bądź na tak dużą skalę, aby ich skutki dotknęły wielu podmiotów, np. różnego rodzaju afery o aspekcie ekonomicznym⁷. Nie będzie to jednak regułą w innych przypadkach, w szczególności, gdy pokrzywdzonymi będzie niewiele podmiotów. Warto nadmienić, że drugi sposób pojmowania przez O. Górniok przestępstwa gospodarczego, łączący się z osobą sprawcy, jest zbieżny z amerykańskim pojęciem *white-collar crime*. Nie wszystkie jednak przestępstwa dotyczące sfery gospodarczej popełniane są przez osoby nadużywające swoich stanowiska lub pozycji. Ponadto stwierdzić należy, że nadużycie zaufania nie jest cechą immanentną przestępstw gospodarczych. Co więcej, utratą zaufania społecznego do instytucji gospodarczych lub systemu gospodarczego mogą skutkować także przestępstwa skierowane przeciwko mieniu – np. oszustwo, przestępstwa komputerowe czy związane z fałszowaniem dokumentów⁸. Wobec powyższego uznać należy, że może mieć miejsce sytuacja, gdy zostanie podjęte działanie naruszające prawo gospodarcze i wypełniające znamiona czynu zabronionego, które nie będzie jednak stanowiło nadużycia zaufania.

Podsumowując powyższy przegląd stanu badań nad przestępczością gospodarczą, obfitujący w wiele ujęć tegoż zjawiska, można dojść do wniosku, że ten typ czynów penalnych kształtuje się na podłożu życia gospodarczego danego kraju. Dlatego też w państwach o różnych systemach ekonomicznych nie sposób wypracować wspólnej terminologii. Nie można również pominąć faktu, że innych określeń używa się w gospodarce centralnie sterowanej i innych w systemie kapitalistycznym. Konkludując, wydaje się stosowne, aby przedstawić wspólne cechy przestępstw o charakterze ekonomicznym, łączące wszystkie powyższe rozważania teoretyczne:

- brakuje elementu przemocy;
- wytwarzają pozory legalności;
- skutkują poważnymi stratami, zarówno materialnymi, jak i niematerialnymi (np. rozwój korupcji jako skutek takich zachowań);
- ofiarami są zazwyczaj anonimowe osoby fizyczne, niektóre gałęzie gospodarki oraz ważne instytucje państwowe;
- stosunkowo znaczna liczba sprawców rekrutuje się z wysoko usytuowanych warstw społecznych.

Należy dodać, że wymienione składowe stanowią obecnie podstawę uznaniową oraz kategoryzacyjną, aby móc zaliczyć dany czyn do omawianej puli przestępstw.

⁶ Tamże, s. 58–61.

⁷ H. Fedewicz, P. Kisiel, *Przestępczość gospodarcza w dobie mediów telematycznych*, Przemysł 2007, s. 32.

⁸ A. Zientara, *Przestępstwo nadużycia zaufania z art. 296 kodeksu karnego*, Warszawa 2010, s. 25.

KLASYFIKACJA PRZESTĘPSTW GOSPODARCZYCH

Kwestia kategoryzacji i podziału przestępstw gospodarczych wynika z potrzeby usystematyzowania wiedzy na tenże temat oraz zastosowania holistycznego podejścia do tego aspektu. Ze względu na dynamiczny charakter oraz złożoność materii nie jest możliwe uzyskanie idealnej typologii. Z racji wielu czynników, według których można dokonać skatalogowania czynów penalnych, wliczających się do kategorii przestępstw o charakterze ekonomicznym, w niniejszym artykule zdecydowano się przedstawić subiektywnie wybrane, uznane za najważniejsze, dwa rodzaje klasyfikacji:

- ze względu na podmiot – sprawców;
- ze względu na przedmiot działania – pokrzywdzonych;

Podmiotowe ujęcie przestępstw gospodarczych

Przechodząc do typologii odnoszącej się do sprawców przestępstw gospodarczych, należy przywołać postać amerykańskiego kryminologa Edwina Sutherlanda, jednego z twórców koncepcji przestępstwa gospodarczego, który jako pierwszy posłużył się ważnym dla dziedziny określeniem, mającym zastosowanie do dnia dzisiejszego: „przestępczości białych kołnierzyków” (*white-collar crime*)⁹. Niniejszy termin dotyczy przestępstw dokonywanych przez osoby posiadające wysoki status społeczny bądź zawodowy, które wykorzystują dogodne możliwości do dokonywania defraudacji, sprzeniewierzeń, wynikające z posiadanych przywilejów, dopuszczają się korupcji funkcjonariuszy władzy, naruszania tajemnicy zawodowej, oszustw podatkowych i subwencyjnych, wykroczeń w dziedzinie konkurencji, machinacji przetargowych czy też wykroczeń w dziedzinie importu i eksportu towarów¹⁰. Kolejną cechą charakterystyczną tego typu sprawców jest zazwyczaj wysoka pozycja w społeczeństwie oraz fakt, że w oczach osób postronnych nie wyglądają na stereotypowych oszustów. Działania podejmowane przez przedstawicieli „białych kołnierzyków” przybierają pozory legalnych operacji gospodarczych, bankowych czy handlowych. Ze względu na charakter tychże przestępstw pojawił się w społeczeństwie pogląd, że tego typu nadużycia powinny być traktowane z wyjątkową surowością¹¹. Przestępca w „białym kołnierzyku” różni się od jego pospolitego odpowiednika – trybem prowadzonego życia oraz wrażliwością na werdykt sędziego, gdyż oprócz kary pozbawienia wolności sam fakt oskarżenia staje się dla niego poniżeniem. Nie ulega wątpliwości, że przestępczość „białych kołnierzyków” nie jest zjawiskiem jednostkowym, lecz stanowi ciąg przestępstw na ogromną skalę, dokonywanych w celu osiągnięcia pokaźnych zysków. Współcześnie coraz częściej odnotowywane są działania zorganizowanych grup przestępczych o charakterze ekonomicznym, które cieszą się popularnością ze

⁹ H. Fedewicz, P. Kisiel, *Przestępczość gospodarcza w dobie...*, s. 68.

¹⁰ J. Kraciuk, *Przestępstwa gospodarcze w przedsiębiorstwach i sposoby ich przeciwdziałania*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse. Rynki finansowe. Ubezpieczenia” 2012, nr 51 (690), s. 801.

¹¹ Tamże.

względu na nieporównywalne zyski oraz brak używania przemocy fizycznej, co może kształtować fałszywą opinię, że nikomu ta przestępczość *de facto* nie szkodzi.

Kolejnym rodzajem przestępców, który został wyróżniony w efekcie dalszych badań, głównie przedstawiciele szkoły anglosaskiej, rozwijających koncepcję Sutherlanda, są „niebieskie kołnierzyki” (*blue-collar crime*). Wprowadzenie tego terminu było spowodowane koniecznością wyodrębnienia dwóch rodzajów przestępstw dokonywanych przez dwie różne grupy społeczne. Nowe pojęcie odnosiło się do przestępstw dokonywanych przez pracowników zakładów przemysłowych, handlowych i usługowych, w analogii do ich ubrań roboczych, które często bywały niebieskie. Tym samym występuje tu opozycja do przestępców rekrutujących się ze średniej lub wyższej klasy. W przypadku przestępców w „niebieskich kołnierzykach” skala oraz wartość poszczególnych oszustw są znacznie niższe i dokonywane w celu zaspokajania bieżących potrzeb. Patrząc z perspektywy ekonomicznej, przestępstwami popełnianymi głównie przez osoby w „niebieskich kołnierzykach” są sprzeniewierzenia na szkodę pracodawcy oraz kradzieże.

W literaturze przedmiotu można także natknąć się na zupełnie odmienną klasyfikację sprawców przestępstw gospodarczych, powstałą wskutek badań grupy szwajcarskich ekspertów kwestionujących pojęcie *white-collar crime*¹². Według tychże autorów nie istnieje jeden typ przestępcy, dlatego też w zasadzie każdy pod wpływem określonych okoliczności byłby zdolny do popełnienia tego typu czynu zabronionego. Wobec powyższego warto w tym miejscu powtórzyć za Klausem Tiedemannem podział przestępców ze względu na uwarunkowania temporalne¹³:

- zawodowi, czyli utrzymujący się wyłącznie z popełniania przestępstw, w różnych sektorach gospodarki;
- sytuacyjni, popełniają przestępstwa w obliczu konieczności utrzymania swojego przedsiębiorstwa;
- okazjonalni, działają zwykle legalnie i w granicach prawa, ale gdy nadarzy się pozornie bezpieczna okazja do pozyskania znacznych funduszy, decydują się na popełnienie czynu zabronionego.

Konkludując powyższe rozważania, wyraźnie widać, że ze względu na specyfikę przestępczości gospodarczej oraz jej rozpiętość terminologiczną nie jest łatwo wyróżnić rodzaje sprawców, szeregując ich pod względem jednego kryterium. Wydaje się jednak, iż przedstawione wcześniej podziały pozwalają wyodrębnić dość szczegółowy obraz przestępcy gospodarczego.

Przedmiotowe ujęcie przestępstw gospodarczych

Polska Prokuratura Generalna w swoich sprawozdaniach wyszczególnia przestępstwa gospodarcze skierowane przeciwko:

- interesom osób fizycznych, w szczególności konsumentom, wierzycielom, przedsiębiorcom;

¹² L. Wilk, *Przestępczość gospodarcza – pojęcie, przyczyny, sprawcy*, „Edukacja Prawnicza” 2012, nr 10 (136), s. 15.

¹³ K. Tiedemann, *Ocena międzynarodowego stanu badań przestępczości gospodarczej*, „Przestępczość na Świecie” 1986, t. XIX, s. 39.

- instytucjom finansowym oraz emitentom papierów wartościowych;
- skarbowi państwa.

Do pierwszej z wymienionych kategorii można zaliczyć pospolite oszustwa, mające na celu doprowadzenie potencjalnej ofiary do niekorzystnego dysponowania mieniem poprzez oddziaływanie na jej psychikę przedstawianiem różnorodnych intratnych propozycji, charakteryzujących się przede wszystkim możliwością osiągnięcia ponadprzeciętnych zysków, działaniem w imieniu anonimowych „inwestorów” oraz tworzeniem nieprzejrzystych całościowo koncepcji finansowych. Ogólnie rzecz ujmując, ofiara nie jest świadoma, komu i za co przekazuje pieniądze, ale głęboko wierzy, że dzięki takiej inwestycji znacznie się wzbogaci. Należy się zgodzić ze stanowiskiem Oktawii Górniok, która zaakcentowała, iż stosunek konsumenta, reprezentującego masę anonimowych pokrzywdzonych, w odniesieniu do elitarnego sprawcy pozwala naświetlić społeczno-polityczną warstwę przestępczości gospodarczej¹⁴. Ponadto badaczka porównuje czyny karalne, jakie popełniane są na szkodę osób fizycznych, do kradzieży cukierka bezbronnemu dziecku przez osobę dorosłą. Nie sposób się nie zgodzić z ową analogią, ze względu na metody, do jakich uciekają się przedstawiciele warstwy „białych kołnierzyków”. Karl Jaspers jeszcze w połowie XX wieku określił sprawców przestępstw gospodarczych jako bezwzględnych indywidualistów, znających typowe skłonności przeciętnego człowieka i dzięki temu potrafiących skutecznie nimi manipulować¹⁵. Współcześnie często można się zetknąć z różnorakimi maskami, jakie przybierają ci sprawcy, są to np. cieszący się szacunkiem przedsiębiorcy, olśniewający profesjonalnością partnerzy biznesowi czy rzecznicy uczciwości i wzajemnego zaufania. Do podstawowych metod stosowanych w przestępstwach gospodarczych na rzecz konsumenta należy zaliczyć piramidy i łańcuszki finansowe, parabanki oraz system argentyński. Wszystkie one opierają się na obietnicach osiągnięcia wysokiego zysku, nawet przy stosunkowo małej wpłacie początkowej, oraz na unikaniu słownictwa kojarzącego się z zobowiązaniami, np. kredyt, pożyczka, wierzyciel, ma to na celu przekonanie klienta, że nic nie ryzykuje przez podpisanie takiej umowy. Należy dodać, że przestępstwa na szkodę osób fizycznych są szczególnie groźne, jednakże niektórzy znawcy tematu dywagują na temat ich przynależności do samej kategorii przestępstw gospodarczych, uznając je za przejaw przestępczości pospolitej, szczególnie, gdy czyn sprawcy jest zamachem na interesy majątkowe konkretnego, zidentyfikowanego konsumenta. Niniejsze stanowisko uzasadniane jest argumentem, że trudno się wówczas dopatrzeć się zagrożenia ponadindywidualnych interesów gospodarczych. Takie opinie stanowią jednak wyjątki, bowiem większość badaczy opowiada się za ich przynależnością do przestępstw gospodarczych, również Rada Europy zajęła takie stanowisko i włączyła opisywane działania do katalogu przestępstw gospodarczych¹⁶.

Przechodząc do czynów penalnych działających na szkodę instytucji finansowych, należy zaznaczyć, że znaczny ich odsetek dotyczy działalności banków. Warto dodać, iż owe przestępstwa polegają najczęściej na fałszowaniu dokumentów oraz

¹⁴ O. Górniok, *Przestępczość gospodarcza...*, s. 103.

¹⁵ *Karl Jaspers' Philosophy and Psychopathology*, red. T. Fuchs, T. Breyer, Ch. Mundt, New York 2013, s. 139.

¹⁶ Council of Europe, *Legal Affairs, Economic Crime*, Strassbourg 1981, nr R 81/12.

różnego rodzaju wyłudzeniach, które często stanowią preludium do poważnych oszustw na ogromną skalę. Ponadto przestępczość bankowa jest jedną z najtrudniejszych do wykrycia, a także bardzo niebezpieczna nie tylko dla klientów banku, ale również dla samej instytucji finansowej, która traci zaufanie i dobrą reputację na rynku. Z reguły takie czyny zabronione związane są z wyłudzeniem kredytów, różnego rodzaju nadużyciami udzielonego zaufania, przekroczeniem uprawnień przez pracowników banku, praniem brudnych pieniędzy albo przestępstwami czekowymi i wekslowymi¹⁷. Jednak wbrew pozorom to nie przestępczość zewnętrzna, jak np. napady na bank czy ataki hakerów, jest najbardziej niebezpieczna, ale przestępczość wewnętrzna, której sprawcami są pracownicy danej placówki. Trzeba podkreślić, że przestępczość bankowa stanowi istotny oraz stały element przestępczości związanej z obrotem gospodarczym. Wynika to z faktu, że banki są stałym i pewnym źródłem pieniędzy. W tym kontekście istotne znacznie ma to, aby zarówno przedstawiciele organów ścigania, jak i pracownicy banków uświadomili sobie, że w ramach obowiązujących przepisów muszą ze sobą współpracować, mając na uwadze konieczność przeciwdziałania tego rodzaju przestępczości. Owa wspólnie podejmowana działalność powinna wynikać przede wszystkim z potrzeby ochrony wspólnych interesów.

Ostatnim przedmiotem przestępstw gospodarczych jest skarb państwa. Na początku należy wskazać, że ten rodzaj przestępczości można utożsamić z szeroko pojętym zjawiskiem uchylania się od podatków, które niewątpliwie stanowi poważne zagrożenie bezpieczeństwa finansowego państwa. Niniejszy proceder można sprowadzić do postępowania zarówno umyślnego, jak i nieumyślnego¹⁸. W postępowaniu nieumyślnym podatnik nie ma zamiaru popełnienia czynu prawnie zabronionego, ale wchodzi w konflikt z prawem m.in. z powodu własnej niewiedzy o istniejącym obowiązku podatkowym. Takie zachowanie można kwalifikować jako lekkomyślność. Równoległe umyślnym, celowym i planowanym przestępstwem skarbowym można określić postępowanie podatnika, które ma motyw i uwarunkowania. Główną pobudką do podjęcia działań w celu unikania czy uchylania się od zobowiązań fiskalnych jest konkretny, materialny interes. Wydaje się, że można zgodzić się z opinią, iż nadmierna stawka podatkowa od dochodu firmy stanowi swoiste moralne usprawiedliwienie decyzji właściciela firmy o podjęciu częściowej działalności w szarej strefie, czy korzystania z „pustych” faktur, poświadczających niezrealizowane zdarzenia handlowe, oraz innych podobnych praktyk¹⁹. Powyższa sytuacja ma swoje podłoże w mało realistycznej polityce podatkowej państwa, która kształtuje indywidualną nieuczciwość w tym zakresie i, co więcej, która w dalszych konsekwencjach prowadzi do wytworzenia się w społecznej mentalności pojęcia „opłacalności” przestępstw skarbowych. Należy w tym miejscu przejść do typologii ugruntowanej w nauce prawa podatkowego, która wyróżniła cztery postawy podatników dążących do zmniejszenia należności publicznych²⁰:

¹⁷ J.W. Wójcik, *Oszustwa finansowe: zagadnienia kryminologiczne i kryminalistyczne*, Warszawa 2008, s. 57.

¹⁸ R. Beldzikowski, *Przestępczość skarbowa zagrożeniem bezpieczeństwa finansowego państwa – próba wskazania problemu*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Finansów i Prawa” 2012, nr 2, s. 77.

¹⁹ Tamże, s. 79.

²⁰ P. Karwat, *Obejście prawa podatkowego*, Warszawa 2002, s. 13.

- oszczędzanie podatkowe,
- planowanie podatkowe,
- unikanie opodatkowania,
- uchylanie się od opodatkowania.

Mając na uwadze szkody na rzecz skarbu państwa, należy przedstawić tylko dwie ostatnie formy powyższej typologii. Warto nadmienić, że unikanie opodatkowania i uchylanie się od niego uznaje się za zjawiska współwystępujące. Jednakże drugie z nich jest zdecydowanie bardziej szkodliwe, zarówno ze społecznego, jak i gospodarczego punktu widzenia²¹. Odnosząc się strictly do unikania opodatkowania, na gruncie europejskiego prawa finansowego uznano, że jego istotę stanowi wykorzystywanie luk prawnych w konkretnym systemie podatkowym danego państwa. Trzeba podkreślić, iż zaakcentowano również brak bezpośredniego łamania prawa przy stosowaniu tej metody, co z kolei wymaga od organów podatkowych użycia wyrafinowanych środków, aby móc wykryć takie działania. Z kolei uchylanie się od podatku polega na nieujawnianiu organowi podatkowemu stanu faktycznego lub prawnego, z którym związany jest obowiązek podatkowy, lub na podaniu nieprawdziwych informacji odnoszących się do rzeczywiście prowadzonej działalności²².

Przechodząc do meritum, przestępstwa popełniane na szkodę skarbu państwa polegają zarówno na unikaniu terminowej lub pełnej zapłaty podatków w należnej wysokości, jak również na uzyskiwaniu nienależnych zwrotów podatku. Ze względu na skalę planowanych wpływów podatkowych w przypadku Polski szczególne zagrożenie stanowi przestępczość w obszarze podatku od towarów i usług (VAT) oraz podatku akcyzowego, ponieważ działania te uszczuplają dochód budżetu państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego. Można się w tym miejscu powołać na dane Służby Celnej, według których dochody z ceł i akcyzy stanowią ok. 1/3 wpływów do budżetu państwa²³. Niniejsze dane świadczą o tym, jak ważna jest to część dochodów państwa, dlatego też powinna być szczególnie nadzorowana i kontrolowana. Istotne wydaje się zauważenie, iż oficjalna statystyka może nie odzwierciedlać całości i złożoności zjawiska swojego rodzaju nieelojalności podatkowej. Nie istnieje bowiem dokładne rozpoznanie skali zjawiska uchylania się od podatków i innych opłat w Polsce, czyli nieuprawnionego gromadzenia (przez osoby prawne i fizyczne) środków finansowych, które powinny być, ale nie są dochodem budżetu państwa. Wynika to z tego, że nieodłącznym elementem przestępstw popełnianych na szkodę skarbu państwa jest utajenie wszelkich dowodów oraz stworzenie pozorów legalności, które zazwyczaj trudno zdyskredytować organom kontroli skarbowej.

Podsumowanie

Przestępczość gospodarcza, a ściślej przestępstwa gospodarcze ze względu na swoją specyfikę (związek z działalnością gospodarczą) ulegają permanentnym zmianom

²¹ A. Bernal, *Zjawisko uchylania się od podatków dochodowych i metody jego ograniczania*, Warszawa 2008, s. 24.

²² A. Gomułowicz, J. Małecki, *Podatki i prawo podatkowe*, Warszawa 2004, s. 251.

²³ M. Szewczyk, *Służba Celna – lepsze usługi w erze cyfrowego stylu życia*, www.mf.gov.pl/documents/764034/1526196/folder_SC_PL_podglad.pdf (dostęp: 27.06.2015).

wraz z przeobrażeniami warunków gospodarowania i pojawianiem się nowych możliwości działania w sferze gospodarczej. Dynamiczny postęp techniczny, rozwój technologii komputerowych, nowe możliwości komunikowania się i nawiązywania transakcji stwarzają większe możliwości przestępnego działania. Nowe formy przestępstw wypierają tradycyjną przestępczość gospodarczą. Dlatego też współczesne przestępstwa gospodarcze często wymykają się istniejącym definicjom i typologiom.

Rozwój i kierunki przestępczości gospodarczej są uzależnione od sytuacji społeczno-politycznej i ekonomicznej. Z jednej strony mamy stabilizację, uszczelnianie prawa, określony stopień wykrywalności przestępstw, a także ustabilizowany stopień zagrożenia. Z drugiej strony – konflikty społeczne, również na tle sytuacji ekonomicznej (kryzys gospodarczy, bezrobocie), spory i przetargi polityczne, koncentrację uwagi na innych zagadnieniach. Wszystkie te czynniki wywołują przekonanie o mniejszej kontroli społecznej, w tym kontroli formalnej ze strony organów ścigania, wymiaru sprawiedliwości, mediów, co prowadzi do powstania nowych rodzajów przestępstw tego typu, które trudno sklasyfikować i zamknąć w sztywne ramy. Powyższy artykuł miał na celu zebranie i usystematyzowanie wiedzy na temat przestępstw gospodarczych.

Bibliografia

- Beldzikowski R., *Przestępczość skarbowa zagrożeniem bezpieczeństwa finansowego państwa – próba wskazania problemu*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Finansów i Prawa” 2012, nr 2.
- Bernal A., *Zjawisko uchylania się od podatków dochodowych i metody jego ograniczania*, Warszawa 2008.
- Fedewicz H., Kisiel P., *Przestępczość gospodarcza w dobie mediów telematycznych*, Przemysł 2007.
- Gomułowicz A., Małecki J., *Podatki i prawo podatkowe*, Warszawa 2004.
- Górniok O., *Koncepcja przestępstw gospodarczych w doktrynie niemieckiej a polityka kryminalna*, „Państwo i Prawo” 1993, z. 1.
- Górniok O., *Przestępczość gospodarcza: wybrane przejawy i uwarunkowania*, Katowice 1986.
- Karl Jasper's Philosophy and Psychopathology*, red. T. Fuchs, T. Breyer, Ch. Mundt, New York 2013.
- Karwat P., *Obejście prawa podatkowego*, Warszawa 2002.
- Kraciuk J., *Przestępstwa gospodarcze w przedsiębiorstwach i sposoby ich przeciwdziałania*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse. Rynki finansowe. Ubezpieczenia” 2012, nr 51 (690).
- Szewczyk M., *Służba Celna – lepsze usługi w erze cyfrowego stylu życia*, www.mf.gov.pl/documents/764034/1526196/folder_SC_PL_podglad.pdf (dostęp: 27.06.2015).
- Tiedemann K., *Ocena międzynarodowego stanu badań przestępczości gospodarczej*, „Przestępczość na Świecie” 1986, t. XIX.
- Wilk L., *Przestępczość gospodarcza – pojęcie, przyczyny, sprawcy*, „Edukacja Prawnicza” 2012, nr 10 (136).
- Wójcik J.W., *Oszustwa finansowe: zagadnienia kryminologiczne i kryminalistyczne*, Warszawa 2008.

Zientara A., *Przestępstwo nadużycia zaufania z art. 296 kodeksu karnego*, Warszawa 2010.

Council of Europe, *Legal Affairs, Economic Crime*, nr R 81/12, Strassbourg 1981.

Summary

The study of economic crime has had an uneven history. Over the last few centuries, writers have offered a variety of definitions of economic offenses and theories that use an economic approach to crime. Throughout this period, interest in economic crime and the economic approach to offending has ebbed and flowed. In this article the author presents the evolution of the phenomenon and reorganizes existing theories. She explains the essence of today's economic crimes and also describes types of offenders.